

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XI међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(28–29. X 2016)

Књига I

(СРПСКИ) ЈЕЗИК У КОМУНИКАТИВНОЈ ФУНКЦИЈИ

Уређивачки одбор

Радомир Томић, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
др Јелена Атанасијевић, доцент
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд
Др Владимир Поломац, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Никола Бубања, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Часлав Николић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Катарина Мелић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара, Италија
Др Ала Татаренко, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко“, Лавов, Украјин
Др Зринка Блажевић, ванредни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темешвар, Румунија
Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

Др Милош Ковачевић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Јелена Петковић, доцент

Рецензенти

Др Милош Ковачевић, редовни професор
Др Радивоје Младеновић, редовни професор
Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Др Тијана Ашић, редовни професор
Др Никола Рамић, ванредни професор
Др Сања Ђуровић, ванредни професор
Др Владимир Поломац, ванредни професор
Др Милка Николић, доцент
Др Дејан Каравесовић, доцент
Др Бранка Миленковић, доцент

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XI међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(28–29. X 2016)

Књига I

**(СРПСКИ) ЈЕЗИК
У КОМУНИКАТИВНОЈ
ФУНКЦИЈИ**

Крагујевац, 2017.

Нина МАНОЈЛОВИЋ¹
Филолошко-уметнички факултет
Универзитет у Крагујевцу

МЕТАФОРИЧКО МАПИРАЊЕ ЛЕКСЕМЕ *FUTURE* У ЕНГЛЕСКОМ И ЛЕКСЕМЕ *БУДУЋНОСТ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рад представља прилог проучавању полисемије и уланчавања значења из перспективе когнитивне лингвистике. Прецизније, рад је део једног ширег истраживања које се бави појмом ВРЕМЕ као циљним доменом. Предмет рада су појмовне метафоре које садрже лексему *future* (односно *будућност*), која стоји у метонимијској вези са лексемом *time* (време). Главни циљ јесте испитивање мапирања изворних домена који учествују у метафоричкој конкретизацији лексеме *future* у енглеском и лексеме *будућност* у српском језику. Шири циљеви овог истраживања јесу и поређење изворних домена уочених у нашем корпусу са изворним доменима који најчешће учествују у мапирању циљног домена ВРЕМЕ, испитивање „мешања” изворних домена када су у питању одређени метафорички изрази, као и поређење резултата добијених при испитивању мапирања наведених лексема у испитиваним језицима.

Кључне речи: изворни домен, циљни домен, теорија концептуалне интеграције, теорија о концептуалним метафорама, ВРЕМЕ, лексема *future*, лексема *будућност*

1. Увод

Мапирање циљног домена ВРЕМЕ (TIME) врши се кроз метафоричку конкретизацију бројних лексема које углавном стоје у метонимијској вези са наведеним појмом – *прошлост*, *садашњост*, *будућност*/*past, present, future, day* (као и називи дана у недељи), *година/year* (и појединачне године и датуми), *век, столеће/century, месец/month* (као и називи месеца у години), називи годишњих доба (*јесен, пролеће, лето, зима/autumn, spring, summer, winter*), али и појединачни догађаји и празници и сл. У оквиру овог рада циљ је да се испитају концептуалне метафоре које садрже лексему *future*, односно лексему *будућност*.

Корпус одакле су ексерпирани примери јесте *Корпус савременог америчког енглеског* (СОСА), Антологија српске књижевности (АСК), али и резултати интернет претраге (*Google*). Примери су оргнизовани према изворним доменима уз помоћ којих се врши мапирање, а извршено је и поређење са мапирањем лексеме *време (time)*.

2. Теоријски оквир

Приступ који ћемо користити у оквиру наше анализе јесте когнитивно-лингвистички, односно теорија концептуалне интеграције и теорија о концептуалним метафорама. Когнитивна лингвистика метафору посматра као један од организационих принципа појмовног система људи. Истраживања из ове области претежно се баве мотивацијом и утемељењем (у искуству човека) појмовних метафора (Лејкоф и Џонсон 1980, Кликовац 1998, 2004, Тејлор 1998, Еванс 2003, 2013 и др.).

1 manojlovic.nina@gmail.com

Когнитивна лингвистика посматра језик као неодвојиви део човековог појмовног апарата и у складу са тим за циљ има да објасни опште принципе према којима функционише људска когниција. У оквиру овог приступа значење се изједначава са концептуализацијом (Кликовац 2004), што би значило да појмове стварамо, категоришемо и повезујемо на основу човековог искуства. Овако схваћена, метафора игра важну улогу у обликовању наше стварности, као и поимања света око нас и наших поступака.

Метафоре често служе да се, кроз представљање једне ствари (непознате) – циљни домен, уз помоћ друге (познате) – изворни домен, боље разумеју апстрактни појмови. Исти појам можемо представити и разумети уз помоћ више различитих метафора које се међусобно допуњују, али које не морају нужно бити у сагласности (Кликовац 1998: 37).

Лејкоф и Џонсон (1980) пружају велики број примера појмовних метафора и њихових метафоричких израза, на које су касније надовезали бројна истраживања која за циљ имају даљу разраду метафоричких мапирања изворних и циљних домена. Они метафоре деле на структурне метафоре, које подразумевају пресликавање целог домена искуства на други домен, те апстрактни домен поприма структуру изворног (нпр. РАСПРАВА ЈЕ РАТ, ЉУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ и сл.); оријентационе, које повезују апстрактне концепте и домен просторне оријентације (нпр. БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРЕ, ДОБРО ЈЕ ГОРЕ, МОЋ ЈЕ ГОРЕ и сл.) и онтолошке, које подразумевају посматрање апстрактних концепата као ентитета, где апстрактан домен поприма особине и структуру изворног домена (нпр. УМ ЈЕ МАШИНА, ИНФЛАЦИЈА ЈЕ ЕНТИТЕТ и сл.). Поред тога, у својој анализи нису заобишли ни *имагинативне* или *фигуративне* метафоре. Међутим, ове метафоре се стављају у контраст са *дословним* метафорама и стога оне не улазе у предмет анализе (Лејкоф и Џонсон 1980: 53).

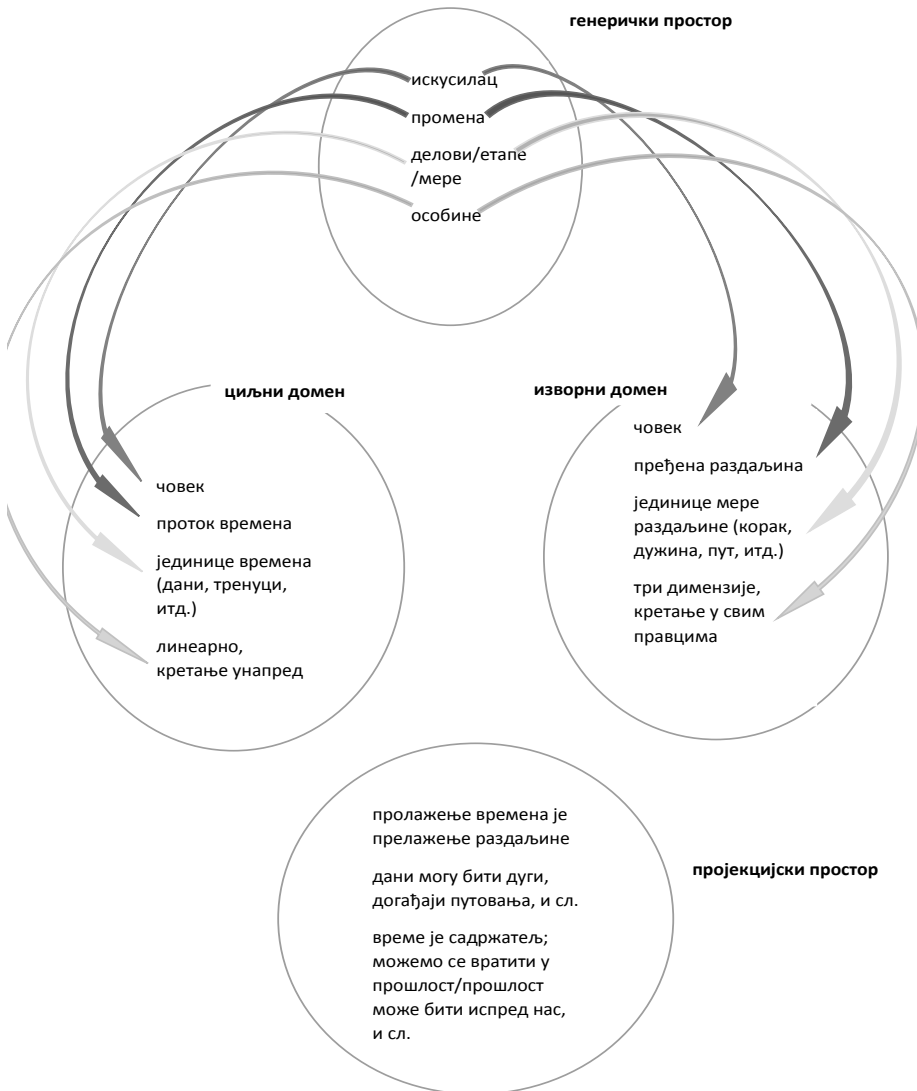
Грејди (2007: 188) налази да управо метафоре најјасније илуструју начин на који језик представља одраз других аспеката људске когниције. Притом, он наглашава да се, када говоримо о когнитивној лингвистици, термин *метафора* односи пре на образац концептуалних асоцијација него на појединачне употребљене метафоричке изразе или лингвистичку конвенцију. Концептуалне метафоре систематски су организоване, асиметричне и засноване на апстракцији – систематски преносе карактеристике и структуру познатог (изворног) домена на апстрактнији (циљни) домен како би се олакшало његово разумевање (Саед 2016: 372-374).

Теорија концептуалне интеграције (*conceptual integration* или *blending theory*) има нешто другачији приступ метафори, мада за циљ има испитивање исте језичке појаве. Обе теорије посматрају метафору као концептуални феномен, а не чисто језички и предвиђају систематична мапирања међу концептуалним доменима. Главна разлика лежи у томе што, поред изворног и циљног, у оквиру овог приступа претпоставља постојање се још два домена – генеричког и пројекцијског простора (Фокоње и Тарнер 1998). Оваква анализа пружа објашњење случајева када је метафорички израз много више од мапирања изеђу двају домена, као што ћемо и показати у нашем раду. Осим тога, приступ из позиције теорије концептуалне интеграције пружа механизам за анализу и фигуративних, а не само дословних метафора, о чему ћемо детаљније говорити.

3. Мапирање циљног домена ВРЕМЕ

Апстрактни појам ВРЕМЕ се мора метафорички дефинисати (Лејкоф и Џонсон 1980: 118). Ако изузмемо време као граматичку категорију, о временској димензији се углавном говори кроз метафоричке изразе, јер дату димензију готово неизоставно доживљавамо кроз друге видове искуства (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ПУТАЊА, ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ, ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ и сл.).

У српском и енглеском језику, изворни домени се могу организовати према следећој схеми (в. Сliku 1.) у којој изворни домен представља ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР, а циљни је ВРЕМЕ.

Слика 1. Приказ сликовне схеме ВРЕМЕ ЈЕ (ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ) ПРОСТОР

Из наведене схеме произилазе концептуалне метафоре кретања, садржавања, мерење/скала, као и оријентационе метафоре. Дакле, може се узети да је основни изворни домен за конкретизацију временске димензије управо ПРОСТОР, што представља једну од основних метафора уз помоћ којих људска когниција поима временску димензију (в. Раден 2011).

Метафорички изрази који се не уклапају у горенаведену схему могу се подвести под окриље једног широког појма који се најприближније може одредити као ЕНТИТЕТ. Оваква схема објаснила би метафоричке изразе, као што су *time is money* / *време је новац* или *time heals all wounds* / *време лечи све ране* и сл. Дакле, на начин сличан оном из приказане схеме, концептуалном интеграцијом изворног домена ЕНТИТЕТ и циљног домена ВРЕМЕ, добијамо концептуалне метафоре, нпр. ВРЕМЕ ЈЕ РОБА, ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС и сл. Из ових појмовних метафора вишег реда произилазе бројне метафоре нижег реда, нпр. ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ, ВРЕМЕ ЈЕ ИЗЛЕЧИТЕЉ, ВРЕМЕ ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ, ВРЕМЕ ЈЕ ОГРАНИЧЕНО и др.

4. Лексеме *future* и *будућности*

Централни део рада посвећен је анализи концептуалних метафора које садрже лексеме *future* и *будућности*. Лејкоф и Џонсон (1980: 16) показују да се време концептуализује кроз појмовну метафору FORESEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP² and AHEAD (‘БУДУЋИ ДОГАЂАЈИ СУ ГОРЕ И ИСПРЕД НАС’). Еванс (2003: 192) предлаже да концепт БУДУЋНОСТ произилази из очекивања неког циља из позиције садашњег тренутка. Узимајући у обзир асиметрију осе испред/иза, циљеви су лоцирани испред искусиоца и то је смер оријентације и кретања (Еванс 2003: 192). Еванс даље наводи примере који иду у прилог његовим запажањима (2003: 193):

- a. The future lies in front of us
- б. She has a bright future ahead/in front of her

Он такође наводи и примере који су конкретизација исте појмовне метафоре, а не садрже саму лексему *future*:

- a. Old age lies way ahead of me
- б. Having children is in front of us
- в. The years ahead of us will be difficult

У оквиру нашег рада предмет анализе биће само метафорички изрази који садрже лексеме *future* или *будућности*, а не и примери метафора који се односе на будућност, али не садрже наведене лексеме. Циљ рада јесте испитивање свих изворних домена који учествују у метафоричком мапирању лексема *future*

2 Међутим, постоје неслагања при концептуализацији будућности која би била постављена у горњем делу вертикалне димензије. Постоји и мишљење да концептуализација времена у вертикалној димензији и не постоји (Еванс 2003). Рецимо, најчешће навођен пример конкретизације појмовне метафоре FUTURE EVENTS ARE UP (БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРЕ), *What's up?* нема парњака у српском језику. Наведена фраза углавном се преводи уз помоћ лексема *ићи* (Како иде?) и *имати* (Шта има?). Осим тога, како метафоре у оквиру истог домена не морају да буду увек у сагласности, налазимо израз који би, према аналогiji с изразом *What's up?*, био конкретизација појмовног пресекавања FUTURE EVENTS ARE DOWN (БУДУЋНОСТ ЈЕ ДОЛЕ) – *It's about to go down*. Сматрамо да су у енглеском језику наведени изрази лексикализовани, дакле представљају фразе за чије разумевање се не активира значење вертикалности предлога *up* односно *down*.

и *будућности*, као сличности и разлика у мапирању циљног домена ВРЕМЕ у српском и енглеском језику, бар када су у питању испитиване лексеме. У нашој анализи испитаћемо усклађеност метафоричке конкретизације испитиваних лексема са схемом из претходног одељка – дакле, колико изворних домена који учествују у концептуалним метафорама са циљним доменом ВРЕМЕ граде дате метафоричке изразе уз помоћ лексема *future* и *будућности*.

4.1. Кретање

Као што је већ наведено у претходном одељку, многобројни метафорички изрази који концептуализују појам времена могу се сврстати у схему КРЕТАЊА и то ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ³ (*time-moving schema*), ВРЕМЕ ЈЕ СТАЦИОНАРНО И МИ СЕ КРЕЋЕМО КРОЗ ВРЕМЕ (*ego-moving schema*), ВРЕМЕ ЈЕ КРУЖНА ПУТАЊА и сл. Ковечеш (2002) наводи да уз помоћ метафоре ВРЕМЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ разумемо време у смислу физичких објеката, њихове локације и кретања. Сматрамо да је људска когниција спознаје проток времена као кретање због потешкоће поимања ове четврте димензије неким чулом. Време доживљавамо кроз промене (дана, годишњих доба, старења, итд.), а кретање и јесте промена – промена места у свом основном искуственом поимању, али уланчавањем значења може се односити на читав низ промена које човек доживљава (*time will come / goћи ће време, time passes us by / време пролази, итд.*). Овде се могу посебно издвојити и метафорички изрази који се односе на брзину протока, односно *пролажења* времена. Тако време може да се *вуче*, али и да *пролази брзо* – *the day is dragging, time flies, итд.*

Лексема *future* се појављује у метафоричким изразима који припадају двама схемама – *time-moving* и *ego-moving schema*.

- E1. Africa Leads the World into the Future of Market Research
- E2. G20: is it time to go back to the future, before globalisation?
- E3. I would like to talk about „acculturation back into the future”, because that is a large part of who we Native Hawaiians are. We have acculturated, and we have been able to go back in order to go into the future.
- E4. Information technology takes intermodal industry into future
- E5. The Future is Coming. Will You be Ready?
- E6. The future will come by itself progress will not.
- E7. The Future That Never Comes
- E8. I never think of the future – it comes soon enough.

Прва четири примера метафорички су изрази појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ СТАЦИОНАРНО И МИ СЕ КРЕЋЕМО КРОЗ ВРЕМЕ (*ego-moving schema*). Међутим, интересантно је приметити да смер кретања није увек напред ка будућности. Ако погледамо примере Е2. и Е3. видимо да се у будућност можемо враћати као да није испред, већ *иза* нас. Примери Е5. до Е8. представљају метафоричке изразе појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ (*time-moving schema*). Човек концептуализује протицање времена кроз промене које искуствено може да опази, те није необично што се проток времена конкретизује уз помоћ схеме кретања.

3 Иако, морамо признати, метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ може пре бити схваћена као конкретизација проистекла из пројекцијског простора који настаје од изворног домена ЕНТИТЕТ и циљног домена ВРЕМЕ.

Лексема *будућности* такође се јавља у примерима на српском језику у оквиру обе схеме кретања, с тим што смо у оквиру нашег корпуса наишли само на примере за ego-moving схему⁴:

- C1. Пошто су се нагутале узбудљивих романа, Поповићеве принцезе јуришају у будућност, спремне на највећа узбуђења и одрицања, на радост и на разочарање, на све, осим на живот. (*Наивна ђесма*, Милован Данојлић)
- C2. Па ви сад видите шта је то живот кад вам је нешто наређено и тачка – заврши госн Суле своју филозофску расправу о јачању ножних мишића на путу у светлију будућност, а ја се вратих своме случају. (*Белешке једне Ане*, Момо Капор)
- C3. Исаковиче, у Русији, очекује, сасвим сигурно, лепша будућност. (*Сеобе, књига друга*, Милош Црњански)
- C4. Народ на свој начин покушава да докучи шта га чека у будућности. (*Представа о детишту у српској култури*, Жарко Требјешанин)
- C5. Небеска механика испитује те вековне или, како се то каже, секуларне промене, и омогућава нам да их пратимо рачуном, корак по корак, у далеку будућност или у древну прошлост. (*Кроз васиону и векове*, Милутин Миланковић)
- C6. „Упркос великих напредака природних наука који нас води великој будућности, многи научници упиру још увек свој поглед у противном правцу да би нас одвели у давно прошла времена, а понеке катедре нашег Универзитета сматрају још стару Аристотелову науку о четири основна елемента као највећу мудрост овога света”. (*Кроз царство наука*, Милутин Миланковић)
- C7. Сада је Багрицки говорио о ономе што нас у будућности чека. Било је то нешто што је свако од нас бар милион пута чуо. (*Гласам за љубав*, Гроздана Олујић)

Добијени резултати никако не говоре да time-moving схема није заступљена у српском језику, већ да корпус треба проширити. Интернет претрагом нађени су бројни примери концептуалне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ у српском језику:

- C8. Али та будућност ће доћи. Улице Билоксија и Галфпорта ће опет бити пуне љупких домова и звука дечије игре.
- C9. БУДУЋНОСТ ДОЛАЗИ: Следеће године први туристички лет до Месеца!
- C10. Будућност ће доћи прије него што ће отићи садашњост.
- C11. По мојој дијагностици код свих људи на Земљи од тог периода ће бити нова енергетика, то јест, будућност ће доћи и промијенити нас.
- C12. Будућност долази: Ускоро ћете се возити у аутомобилу БЕЗ ВОЗАЧА.
- C13. Идеја нам не мањка и једва чекамо будућност!
- C14. И док ми чекамо будућност, прошлост никако да нам прође.

4.2. Садржавање

Лејкоф и Џонсон (1980) наводе и метафору САДРЖАВАЊА где се догађаји и активности/радње повезују са ограниченим временским интервалима, те се

⁴ С тим што овде можемо видети „мешање” домена, најчешће са изворним доменом САДРЖАВАЊЕ, као што је случај у примерима C1. и C2.

концептуализују као САДРЖАТЕЉИ. Кликовац (2000: 323) налази да су периоди кроз које човек својим постојањем пролази САДРЖАТЕЉИ за оно што се догађа (отуда употреба предлога *in* у временском значењу)⁵. У оквиру наше анализе уочили смо бројне примере у којима се време, односно будућност, концептуализује примарно као садржатељ⁶:

- E9. What do you think technology will be like in the future?
- E10. [...] and whether it should continue in a similar way into the future.
- E11. Looking into the Future.
- E12. When we forgive others as God forgives us, we open a future for communion with another or others that would otherwise have been impossible.
- E13. What the future holds when you're ill.
- E14. In the future, irrigated crop production will be affected significantly with water scarcity.
- E15. The purpose of this protocol is to vision into the future and tell what it would look like in the very best-case scenario [...]

Слична ситуација је и у српском језику. Наиме, бројни су примери где се остварују бар два изворна домена, од којих је један САДРЖАВАЊЕ:

- C15. И моје је уверење да оно у скорој будућности са историјском неоодољивошћу мора бити решено. (*Дневник једног добровољца*, Пера Тодоровић)
- C16. Ужасно је проводила и дане и ноћи; дању црне мисли, а ноћу страшни снови низаху све црње и црње слике из будућности Зонине. (*Зона Замфирова*, Стеван Сремац)
- C17. Ми смо два имена у једној истој будућности. (*Кроника паланачког гробља*, Исидора Секулић)
- C18. У будућност, колико њих одабраних ће свега ући! (*Кроника паланачког гробља*, Исидора Секулић)
- C19. Па се сви троје загледају као некуда у мутну будућност. (*Кроника паланачког гробља*, Исидора Секулић)
- C20. Прекинули смо са традицијом, јер се бацамо, стрмоглав, у будућност. (*Лирика Ишаке*, Милош Црњански)
- C21. Не знам шта ће бити у далекој будућности. (*Српска трилогија – књижа шрећа*, Стеван Јаковљевић)
- C22. Пси су жртве аутомобилске хајдучије, Ал у будућност не може се друкчије! (*Пси и прођрес* – Милован Данојлић)

Видимо, дакле, да се у примеру C19. конкретизује и појмовна метафора БУДУЋНОСТ ЈЕ ЛОША/ГОРА кроз употребу епитета *мутна*, а у примеру C20. БУДУЋНОСТ ЈЕ ДОЛЕ, односно реч је оријентационој метафори (о чему ће бити више речи у наредном одељку). Такође, пример C22. јесте и пример појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ СТАЦИОНАРНО И МИ СЕ КРЕЋЕМО КРОЗ ВРЕМЕ. Мешање изворних домена САДРЖАВАЊЕ и КРЕТАЊЕ заступљено је и у српском и у енглеском језику.

5 Кликовац (2000) показује да се време и у енглеском и у српском језику концептуализује као ток и то *изнујтра* (ВРЕМЕ ЈЕ ТУНЕЛ) и *своља* (ВРЕМЕ ЈЕ СКАЛА). Примери укључују метафоричке изразе са предлозима *at, on, in, within, into, through*.

6 Неки од метафоричких израза могу се сматрати и конкретизацијом схеме КРЕТАЊА, међутим сврстане су у схему САДРЖАВАЊА због тога што је значење *крећања* секундарно (видети пример E10.).

4.3. Оријентационе метафоре

Оријентационе метафоре прате две главне осе – ИСПРЕД/ИЗА и ГОРЕ/ДОЛЕ (односно вертикална оријентација). Лејкоф и Џонсон показују да се време концептуализује кроз појмовну метафору FORSEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP (and AHEAD). Већ је било речи о појмовној метафори БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД ИСКУСИОЦА која произилази, као и све метафоре анализирани до сада у раду, из пројекцијског простора циљног домена ВРЕМЕ и изворног домена ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР:

E16. As we consider the future and what lies ahead for our current generation of students [...]

E17. [...] likely to have a great future in front of him.

E18. This is a great day for Europe, for we have a shared and, it is to be hoped, a good future ahead for our European continent.

C23. Пред тобом у тами будућност се вила (*Војиславу*, Владислав Петковић Дис)

C24. „Зашто да очајавам? Будућност стоји још преда мном, а ја сам још млад као роса!” (*Кроз царство наука*, Милутин Миланковић)

C25. Између Доситеја и романтичара наших постоји разлика која је између разумна човека који ведро гледа преда се у будућност и збуњених људи и магловитих глава који гледају назад у прошлост. (*Историја нове српске књижевности*, Јован Скерлић)

Такође, наишли смо и на пример у српском језику где је БУДУЋНОСТ ИЗА ИСКУСИОЦА:

C26. Остависмо будућност далеку (*Бол и стиг*, Владислав Петковић Дис)

Посебан део заузимају метафоре које конкретизују БУДУЋНОСТ такође као тродимензионални простор, с тим што се не прецизира да ли се будућност налази нужно испред нас. Међутим, наслућује се да је смер кретања *напрег*. Овакве метафоре показују израженији стилогени потенцијал, те се неке метафоре могу посматрати и као конкретизација појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ СТАЦИОНАРНО И МИ СЕ КРЕЋЕМО КРОЗ ВРЕМЕ (рецимо, примери E19. и E23.), односно ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС (пример C27.):

E19. [...] capable of leading our state and nation into the uncertain and uncharted waters of the future with what Patrick Henry described as "the lamp of experience".

E20. The future, for both men, seems instead to lie in a literal, nonillusionistic use of materials.

E21. These are narrative threads, linking past, present and future, and these are accounts of agency and the degree to which it concerns' influences from the past, orientations towards the future and engagement with the present [...]

E22. Without a curriculum that builds on prior learning, students will study genocides as historical events rather than with a critical eye on the future.

E23. The outline of your future path already exists, for you created its pattern by your past.

C27. И ко може знати какав удес кобан

Најближа будућност спрема вам и снује. (*Познанство*, Владислав Петковић Дис)

- C28. Смрт ваша тешка мој је био живот,
К'о рука каква болесна и мека,
Он пада на вас и спрема ваш ђивот
Где је и моја будућност далека. (*Како ми је...*, Владислав Петковић Дис)
- C29. Он је човек нових и напредних идеја и његов поглед окренут је ка будућности. (*Историја нове српске књижевности*, Јован Скерлић)

Неке метафоре које садрже лексему *future*, односно *будућности*, могу се повезати са сликовном схемом вертикалне димензије. Наиме, једна од концептуалних метафора јесте и ДОБРО (БОЉЕ) ЈЕ ГОРЕ, те се, условно говорећи, метафорички изрази који представљају конкретизацију појмовне метафоре БУДУЋНОСТ ЈЕ БОЉА могу посматрати као примери појмовне метафоре БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРЕ:

- E24. [...] which will also prepare the students and our nation for a brighter future.
- E25. Clearing the path to a brighter future: Addressing barriers to community college access and success.
- C30. [...] те сад то неће сметати великом и мудром државнику да сву своју бригу и старање посвети на добро и срећу ове намучене земље и да је поведе још бољој будућности. (*Мртво море*, Радоје Домановић)
- C31. [...] док је трајало и последње паре у државној каси, они су прекодан весела и ведрa лица примали силне депутације из народа и држали дирљиве говоре о срећној будућности миле им и напаћене Страдије. (*Мртво море*, Радоје Домановић)
- C32. Наш разговор је нормално скренуо на моју турбину, а ја сам постао прилично ватрен. „Скот”, узвикнуо сам понесен сликом славне будућности, „моја турбина ће отерати у старо гвожђе све топлотне машине на свету.” (*Моји изуми*, Никола Тесла)

С друге стране, постоје и метафорички изрази који будућност описују као неизвесну или мрачну, те представљају конкретизацију појмовне метафоре БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРА (односно, БУДУЋНОСТ ЈЕ ДОЛЕ):

- E26. [...] the uncertain future of their jobs, and the rapidly changing nature of school libraries.
- E27. [...] families are fragile, social safety nets are shrinking, and the future is uncertain.
- C33. Трагичну будућност што сја као варка (*Обилић*, Сима Пандуровић)
- C34. Па се сви троје загледају као некуда у мутну будућност. (*Кроника паланачког зрoбља*, Исидора Секулић)
- C35. Прошлост њихова остала је са оним лешинама, садашњост је очајна, а будућност неизвесна... (*Српска шрилођија – књижа друђа*, Стеван Јаковљевић)
- C36. Будућност је како нас опомену високоучени астролог Његовог Величанства, тмурна. Уживајмо зато весело у садашњици! (*Кроз васиону и векове*, Милутин Миланковић)

Дакле, све наведене метафоре које имају различите изворне домене, као и нивое конкретизације испитиваног циљног домена могу се подвести под окриље

схеме приказане у претходном одељку о циљном домену ВРЕМЕ – ВРЕМЕ ЈЕ (ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ) ПРОСТОР. Оваква анализа даље даје могућност испитивања и фигуративних метафоричких израза у оквиру истог теоријског модела.

4.4. Ентитет

Као што је већ наведено у оквиру одељка о мапирању циљног домена ВРЕМЕ, постоје метафорички изрази који се не уклапају у сликовну схему ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА. Ове метафоре смо сврстали у прилично широко одређену, сликовну схему ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ.

Једна од најпродуктивнијих појмовних метафора у оквиру ове схеме јесте ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ. Како је ова метафора заживела у језику (и то у различитим језицима у једном релативно кратком периоду) није сасвим јасно. Лејкоф и Џонсон (1980: 139–146) сматрају да је наведена метафора узрок великих културолошких промена и да је изазвала промену ка западњачком начину размишљања и поимања стварности у многим културама широм света. С друге стране, може се сматрати да је културна промена условила појаву дате метафоре (Кликовац 1998: 36). Према приступу принципијелне полисемије (Еванс 2003) наведена метафора настала је проширивањем имплицитног значења лексеме *време* које подразумева *финишност*. Као што је споменуто, метафорички изрази показују висок степен систематичности, па тако појмовна метафора TIME IS MONEY (ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ) реализује своје појмовно пресликавање у бројним метафоричким изразима (*to spend time* / *трошииши време*, *have (enough) time* / *имаиши (довољно) времена*, *waste time* / *траћуиши (зубиуиши) време*, *live on borrowed time* и сл.). Наведена појмовна метафора уско је повезана са метафоричким концептима TIME IS A RESOURCE и TIME IS A VALUABLE COMMODITY и са њима чини јединствен систем (Лејкоф и Џонсон 1980: 7–9).

- E28. Why waiting for climate consensus could waste your future.
- E29. Don't WASTE your future!
- E30. How will you spend your future?
- E31. The future is running out on dictators, on upper-insiders, and habitus of the "bell jar" [...]
- E32. Or they might rise up from below, like the protesters in 1989 in Budapest, Gdansk, and Leipzig, who stood up against tyranny and reclaimed their future.
- E33. In New York City, labor and management may be battling over the future of the Daily News, but as ABC's Bob Jamieson reports, both sides would do well to ask whether there's going to be a future.
- E34. He knew that she was under intolerable pressure and he had no intention of adding to it, nonetheless, he knew, when he was honest with himself, that they could have no future together.
- C37. Будућност је постала опет траженом робом, иначе ови силни астролози не би имали од чега да живе". (*Кроз васиону и векове*, Милутин Миланковић)
- C38. Постепеним током догађаја Ђурица се већ навикао на свој положај, а озбиљне прилике наведоше га на мисао: да овим положајем осигура себи и своје другу будућност. (*Горски цар*, Светолик П. Ранковић)
- C39. Куфер је, разуме се, и био светиња, јер је у њему сигурно судбоносни уговор; управо, у том куферу беше, ни мање ни више, већ будућност, срећна будућност целе једне земље. (*Мртво море*, Радоје Домановић)

- C40. Зато је, дакле, министар председник, знајући шта носи у својим рукама, изгледао свечан, преображен, поносит, јер у својим рукама носи будућност земље Страдије. (*Мртво море*, Радоје Домановић)
- C41. Он је први у свом добу видео могућност социјалног романа у српској књижевности, и још 1857. тврдио да он »има велику будућност«. (*Историја нове српске књижевности*, Јован Скерлић)

И у српском и у енглеском језику ако неко/нешто *има будућности* значи да се очекује да буде добро, успешно, јер ИМАТИ БУДУЋНОСТ ЗНАЧИ ИМАТИ НЕШТО ВРЕДНО / БИТИ ВРЕДАН (VALUABLE)⁷. Осим наведених метафора које се могу подвести под концептуалну метафору ВРЕМЕ ЈЕ РОБА другу велику групу чинили би метафорички изрази које произилазе из концептуалне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС. Ове метафоре такође показују велики стилогени потенцијал:

- E35. [...] but the future may bring the ability to send other sorts of information, e.g. test results.
- E36. The future rewards those who press on.
- E37. Let the future tell the truth, and evaluate each one according to his work and accomplishments.
- E38. As stated earlier, young adults need to have the personal resources that will allow them to face the future, which by its very nature is always uncertain because events usually evade human control.
- E39. [...] having diverse abilities in itself is not enough to face the future successfully.
- C42. Будућност својим љуљушка нас крилом. (*Мртви богови*, Милутин Бојић)
- C43. Нико међу њима, ни у Русији, није знао шта им носи будућност. (*Сеобе, књижа друга*, Милош Црњански)
- C44. Као оно Фауст књигу Нострадамусову, ја стадох прелиставати неке књиге и списе да бих из њих сазнао шта будућност крије у свом крилу. (*Кроз вациону и векове*, Милутин Миланковић)
- C45. Док будућност полагаано покров скида (*Стара песма*, Владислав Петковић Дис)
- C46. Луч невоља стално букти и будућност пламен лиже (*Песма*, Владислав Петковић Дис)
- C47. Само будућност може поуздан бити сведок. (*Писмо*, Иван В. Лалић)

Када је у питању глагол *face*, метафоричке изразе сматрамо конкретизацијама појмовне метафоре које БУДУЋНОСТ представљају као НЕПРИЈАТЕЉА (ПРОТИВ КОГА СЕ ЧОВЕК БОРИ)⁸. Наиме, метафорички израз *Face the future* (*Суочити се са будућношћу*) може да се разуме као конкретизација појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ (Лејкоф и Џонсон 1980: 42-43), међутим, без узимања потенцијалног контекста у обзир, исти метафорички израз може се разумети и као врста онтолошке метафоре, односно персонификације појма ВРЕМЕ, дакле ВРЕМЕ ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ или ВРЕМЕ ЈЕ НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ/ДОГАЂАЈ, итд. Поред тога, очигледно је да се може разумети и као оријентациона метафора где је БУДУЋНОСТ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА.

⁷ Погледати примере E34. и C41.

⁸ Ова појмовна метафора има више метафоричких израза са лексемом *време* – *He is fighting a losing battle against time, race against time* и сл.

Јасно је да је глагол *face* полисемичан и када су у питању изрази који нису метафорички употребљени и да се сваки метафорички израз са овим глаголом мора посматрати у ширем контексту. А и тада можемо говорити о делимичном припадању бар двама појмовним метафорама.

Поред концептуализације будућности као робе и као агенса, у оквиру сликовне схеме ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ (односно БУДУЋНОСТ ЈЕ ЕНТИТЕТ) постоје примери метафоричких изрази који представљају будућност као ЕНТИТЕТ НА КОЈИ ЧОВЕК (НЕ) МОЖЕ ДА УТИЧЕ/МЕЊА:

- E40. [...] new understanding of the present and prepared them to make decisions that will shape the future of our nation and the world.
 E41. We cannot foretell what the future will bring.
 E42. In this view, we are responsible for the future of the entire web of being.
 E43. Composing our future: Preparing music educators to teach composition.
 E44. Only you can control your future.
- C48. И у један мах учинише му се ништавни сви планови о будућности који су га дотле загријавали, и ниmio му поста манастир. (*Бакоња фра Брне, Симо Матавуљ*)
 C49. Подижем будућност са својих осама!
 У њој ће све бити мило и весело! (*Пољед, Владислав Петковић Дис*)
 C50. Будућност сигурна, савез за будућност склопљен, ура! (*Кроника паланачког гробља, Исидора Секулић*)

Подједнако су заступљене метафоре које концептуализују будућност као ентитет на који човек може да утиче, као и метафоре кроз које се будућност представља као ентитет који је унапред одређен и који човек не може да мења, већ само да чека/прихвати.

6. Закључак

На основу анализе, закључујемо да метафорички изрази који садрже лексеме *future*, односно *будућност*, показују висок степен слагања и систематичности с појмовним метафорама вишег реда које као циљни домен имају концепт TIME, односно ВРЕМЕ.

Уочавамо поклапање изворних домена који проистичу из сликовне схеме ВРЕМЕ ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР, односно TIME IS THREE DIMENSIONAL SPACE, али и схеме ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ, односно TIME IS ENTITY. Када је реч о испитиваним лексемама, видимо, такође, да концепт ПРОСТОР представља основни изворни домен којим се може разумети циљни домен (што је, уосталом и случај с концептуалним доменом ВРЕМЕ). Напротив, већи стилогени потенцијал даје сликовна схема ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ (TIME IS ENTITY), као и метафорички изрази који из ове схеме произилазе.

Метафоричко пресликавање наведених лексема одвија се на сличан начин у двама контрастираним језицима, јер нисмо уочили когнитивно релевантне разлике. Неопходно је, ипак, да се наши закључци провере на већем корпусу, да би се установили начини на које се лексеме *future* и *будућност* пресликавају.

Осим тога, видели смо и да се „уметничке”, односно *фигуративне* метафоре, уклапају у схеме добијене на основу теорије о концептуалној интеграцији, али ова тема захтева више пажње и простора за обраду, те превазилази оквире наше анализе.

ЛИТЕРАТУРА

- Грејди 2007: J. Grady, *Metaphor*, in: D. Geeraerts and H. Cuyckens (eds), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford: Oxford University Press, 188–213.
- Еванс 2013: V. Evans, *Language and time: A cognitive linguistics approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Еванс 2003: V. Evans (ed), *The structure of time: Language, meaning and temporal cognition*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Кликовац 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Кликовац 2000: D. Klikovac, *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet.
- Кликовац 1998: D. Кликовац, Метафоре наше насушне, *Свети речи: средњошколски часопис за српски језик и књижевности* 6(8): 35–37.
- Ковечеш 2002: Z. Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Лејкоф, Џонсон 1980: G. Lakoff, M. Johnson. *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.
- Раден 2011: G. Radden, Spatial time in the West and the East, in: M. Brdar et al. (eds), *Space in Time and Language*, Frankfurt: Peter Lang, 1–40.
- Сад 2016: J. I. Saeed, *Semantics* (4th edition), New York City: Wiley
- Тејлор 1998: J. R. Taylor, *Linguistic categorization: Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford: Clarendon Press.
- Фокоње, Тарнер 1998: G. Fauconnier, M. Turner, Conceptual integration networks, *Cognitive Science*, 22:2: 133–187.

КОРПУС

Corpus of Contemporary American English (COCA) – Brigham Young University corpora (corpus.byu.edu/coca/)

АСК – Антологија српске књижевности (www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs)

Интернет претрага (www.google.com)

METAPHORIC MAPPINGS: THE LEXEME FUTURE IN ENGLISH AND BUDUĆNOST IN SERBIAN

Summary

Couched within the framework of cognitive linguistics, this paper aims at contributing to the study of polysemy and meaning-chaining. More broadly, it is part of the research that examines the concept of TIME as a target domain. The subject of my paper relates to conceptual metaphors which contain the English lexeme *future* and the Serbian lexeme *budućnost*, both of which are metonymically related to the English and Serbian lexemes *time* and *vreme*, respectively. The immediate aim of my paper is to examine the mapping of the source domains involved in the metaphoric concretization of the lexemes *future* and *budućnost*. However, my broader objectives include a comparison of the source domains attested in the data with the source domains, which, more often than not, participate in the mapping of the target domain TIME ('VREME'). To this purpose, I examine the interference between the source domains, which certain metaphoric expressions induce, and compare the results obtained from the comparison of the two languages.

Key words: source domain, target domain, blending theory, conceptual metaphors theory, TIME, lexeme *future*, lexeme *budućnost*

Nina Manojlović

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XI међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(28-29. X 2016)

Књига I

(СРПСКИ) ЈЕЗИК У КОМУНИКАТИВНОЈ ФУНКЦИЈИ

Лектура и коректура

Тамара Лутовац

За издавача

Радомир Томић, редовни професор
декан Филолошко-уметничког факултета

Технички уредник

Стефан Секулић

Штампа

Занатска задруга „Универзал”
Чачак

Тираж

150

ISBN

978-86-80796-07-9